

Geographic Notion

Vol.7, Spring 2010

Zanjan University

No. 52

اندیشه جغرافیایی

سال چهارم، شماره هفتم، بهار ۱۳۸۹

دانشگاه زنجان

مقاله شماره ۵۲

بررسی اثرات زیست محیطی گردشگری خانه‌های دوم از دیدگاه جامعه محلی مطالعه موردی: دهستان حصار ولیعصر - شهرستان آوج

جمشید عینالی^۱، احمد رومیانی^۲

چکیده

در چند دهه‌ی اخیر، تحولات اقتصادی- اجتماعی از قبیل افزایش جمعیت، گسترش شهرنشینی، توسعه راه‌های ارتباطی و بهبود دسترسی، افزایش اوقات فراغت و بهبود رفاه اجتماعی، منجر به توسعه گردشگری در مناطق غیر شهری گردیده است. در این راستا گسترش خانه‌های دوم در مناطق روستایی دارای چشم‌اندازهای طبیعی زیبا و بکر، نشان‌دهنده یک روند عمده در بازسازی روابط شهر و روستا با هدف استفاده از فضاهای روستایی به منظور تفریح، گذران اوقات فراغت و سرگرمی توأم با اقامت گردشگران در آن است. هدف از این پژوهش، بررسی اثرات زیست محیطی گردشگری خانه‌های دوم در روستاهای دارای این پدیده در محدوده دهستان حصار ولیعصر است. نوع تحقیق کاربردی و روش آن توصیفی- تحلیلی مبتنی بر استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده) بوده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آمارهای توصیفی و آمار استنباطی (آزمون فریدمن، آماره t تک نمونه‌ای و ضریب همبستگی) استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد، گردشگری خانه‌های دوم در روستاهای نمونه اثرات مختلف زیست محیطی منفی به همراه داشته است. چرا که براساس آزمون t تک نمونه‌ای، سطح معناداری بین شاخص‌های به کار گرفته شده وجود دارد و عمدتاً سطح بالاتر از حد متوسط است. همچنین بیشترین میانگین رتبه‌ای به تغییرات کاربری اراضی و شاخص تخریب محیط زیست و کمترین میانگین رتبه‌ای به آلودگی محیط زیست اختصاص یافته است. و بر اساس آزمون همبستگی بیشترین میزان همبستگی بین تغییرات کاربری اراضی و تخریب محیط زیست می‌باشد.

واژگان کلیدی: گردشگری روستایی، اوقات فراغت، خانه‌های دوم، اثرات زیست محیطی

۱. عضو هیات علمی گروه جغرافیا- دانشگاه زنجان einalia@gmail.com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه زنجان

مقدمه

فرآیند تحولات اجتماعی- اقتصادی جوامع و گذار از شیوه‌های معیشتی سنتی و روی‌آوری به زندگی شهری به همراه فراهم شدن زیرساخت‌ها، توسعه حمل و نقل و ارتباطات، تمایلات مردم برای دوری از غوغای زندگی ماشینی و نظایر آن، استفاده از مکان‌های خوش آب و هوای روستایی برای تجدید قوا، تفریح و لذت بردن از طبیعت و استفاده مناسب برای گذران اوقات فراغت را افزایش داده است (صیدایی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۹؛ کالت و همکاران، ۲۰۰۵: ۲۱۲). این امر با توجه به ویژگی‌های منحصر به فرد گردشگری، از یک سو به عنوان ابزاری برای تلفیق فضای فیزیکی و جامعه انسانی مطرح می‌شود، که می‌تواند پیامدهای متعددی در ایجاد اشکال جدید زندگی و تغییر در ارزش‌ها و نگرش‌های انسان، دسترسی به اطلاعات و ... در جامعه داشته باشد (فریدل، ۲۰۰۸: ۲۹؛ و تو، ۲۰۰۸) و از طرفی دیگر، با دارا بودن ماهیت چند بعدی خود، علاوه بر تامین نیاز گردشگران، منجر به بروز تغییرات عمده‌ای در سیستم جامعه میزبان می‌شود (دیی، ۲۰۰۹: ۷۶-۶۳).

در چند دهه اخیر گردشگری روستایی به عنوان یک روند عمده در بازسازی روابط شهر و روستا مطرح شده است که استفاده از فضاهای روستایی با انگیزه تفریح و سرگرمی توأم با اقامت گردشگران با شکل‌گیری و گسترش خانه‌های دوم عمدتاً در قالب سیاست‌های "گردشگری اجتماعی" (باتلر، ۱۹۹۸) و یا توسعه "تفریحات طبقات شهری" به منزله شیوه خاصی از زندگی، نشان‌دهنده ارتقای استانداردهای زندگی مردم است (روکا، ۲۰۱۱: ۱۳). بنابراین، پدیده گردشگری خانه‌های دوم روستایی به عنوان یکی از زیرشاخه‌های گردشگری روستایی بعد جدیدی از افزایش پیچیدگی الگوهای تحرک معاصر رابطه روستا- شهری، تاکنون به چالشی واقعی در مناطق جاذب گردشگر

1- Gallent et al

2- Friedel et al

3- WTO

4- Dwyer et al

5- Roca et al

مبدل شده است، که با اقامت گردشگران در آن و خدمات عمومی در ارتباط با محل اقامت مدنظر قرار می‌گیرد (مولر، ۲۰۰۴) و معمولاً برای مقاصد تفریحی و گذران اوقات فراغت مورد استفاده قرار می‌گیرد (رضوانی، ۱۳۸۲: ۶۰)، که این مسئله می‌تواند اثرات متعددی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی در جوامع روستایی برجا گذارد.

در ایران نیز با رونق شهرنشینی و مسائل ناشی از آن، گذاران اوقات فراغت و کسب آرامش در نواحی روستایی در چند دهه اخیر به توسعه گردشگری روستایی و بویژه گسترش مالکیت و ساخت خانه‌های دوم در نواحی روستایی دارای جاذبه‌های طبیعی و شرایط اقلیمی مناسب و حاشیه شهرها منجر شده است. منطقه مورد مطالعه این پژوهش در محدوده شهرستان آوج (استان قزوین) بواسطه قرارگیری در دامنه‌های شمالی کوه‌های خرقان و دارابودن جذابیت‌های طبیعی کوهستانی، دره‌های میانکوهی، چشمه‌ها و سرشاخه‌های متعدد رودخانه چنگوره در دو دهه اخیر بویژه با شروع فرآیند بازسازی مناطق آسیب دیده از زلزله تیر ۱۳۸۱ در منطقه گسترش خانه‌های دوم افزایش قابل توجهی یافته است. بنابراین در این مطالعه سعی بر این است به سوالات زیر پاسخ داده شود:

- ۱- آیا بین گسترش خانه‌های دوم و تخریب محیط زیست در روستاهای مورد مطالعه رابطه معناداری وجود دارد؟
- ۲- بیشترین تاثیر منفی گردشگری خانه‌های دوم در کدام یک از مولفه‌های زیست محیطی می‌باشد؟

مبانی نظری

نواحی روستایی با توجه به خصوصیات و جاذبه‌های بی‌شمار طبیعی، تاریخی و اجتماعی- فرهنگی خود می‌تواند طیف وسیعی از فعالیت‌های گردشگری از قبیل

توریسم طبیعی، فرهنگی، اکوتوریسم، توریسم دهکده‌ای، اکروتوریسم و ... را دربرگیرد (شریف نژاد و همکاران، ۱۳۸۱: ۵۱)، که منبع با ارزشی برای ایجاد و تنوع بخشی به فرصت‌های شغلی و درآمد بوده و ابزاری مهم برای توسعه اجتماعی-اقتصادی و بازآفرینی جوامع روستایی باشد (شارپلی، ۲۰۰۲: ۲۳۳) و یکی از مهمترین پیامدهای توسعه گردشگری در نواحی روستایی، شکل‌گیری و توسعه خانه‌های دوم و اقامتگاه موقت است که به عنوان یکی از مظاهر و تاثیرات نفوذ مناطق شهری در توسعه روستایی بوده (فشارکی، ۱۳۷۵: ۵۸؛ مارجاوارا و نوردین، ۲۰۱۰: ۷۲) و گاهی نیز بیانگر نوعی نگرش ضد شهرنشینی (مولرو همکاران، ۲۰۰۳: پاریس، ۲۰۰۶) و به منزله جایگزینی برای شهرنشینی و عوارض ناشی از آن می‌باشد (لی، ۲۰۰۶). به طوری که این خانه‌ها عمدتاً به عنوان گسترش شیوه‌های جدید زندگی مبتنی بر استفاده بهینه از زمان برای اوقات فراغت و تفریح و سرگرمی و یک عنصر ساختاری تغییر استفاده از زمین و اشکال جدیدی از سازمان فضایی مطرح است (روکا، ۲۰۱۰). به عبارت دیگر، با در نظر گرفتن تحولات اجتماعی-اقتصادی و تغییر روابط شهر و روستا، بازسازی اقتصاد روستایی و بازگشت جمعیت به روستاها، موجبات استفاده از مناطق روستایی را با توجه به مطرح شدن الگوهای جدید مصرف و تبدیل آن به عرصه‌ای برای تفریح، گذران فراغت و گردشگری باعث شده است، که می‌توان آن را با حالت پس‌بازدهی یا چشم‌انداز مصرف مرتبط دانست (مولر، ۲۰۰۴: ۱۵). بنابراین، خانه دوم به خانه‌هایی گفته می‌شود که خانواده کلاسیک برای استفاده ثانویه و یا فصلی از آن بهره می‌گیرد و هیچ یک از اعضای خانواده به طور دائم در آن زندگی نمی‌کند (روکا، ۲۰۱۱: ۴). از دیدگاه موسسه ابداعات اجتماعی آمریکا، خانه‌های دوم عمدتاً کمتر از ۹۰ روز در هر سال تقویمی توسط خانواده‌ها اشغال می‌شود (رضوانی، ۱۳۸۲: ۶۰). از این رو، خرید یا اجاره

خانه‌های دوم و خانه‌های تعطیلات به منظور اقامت برای گذران اوقات فراغت، فارغ از انگیزه‌های تجاری می‌باشد (نوریس و ونیستون، ۲۰۰۷: ۵).

از جمله دلایل گسترش تقاضا برای خانه‌های دوم در مناطق روستایی می‌توان به موارد زیر اشاره نمود. الف) تبدیل خانه‌های موجود به خانه‌های دوم و استفاده از آن در دوران بازنشستگی از فعالیت‌های شهری و صنعتی. به عنوان مثال می‌توان به این نکته اشاره کرد که در ایالات متحده حدود یک پنجم از کل خانه‌های دوم روستایی پس از بازنشستگی افراد به عنوان منزل اول آنها مبدل شده‌اند (استیدمند و همکاران، ۲۰۰۶: ۲۷۸). مطالعه مشابهی در انگلیس در بین سال‌های ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۰ نیز نشان دهنده کاربرد تقریباً ۶۴ درصد از کل خانه‌های دوم به همین هدف بوده است (کالت و همکاران، ۲۰۰۵: ۲۹). مطالعه کوپک (۱۹۹۷)^۳ در منطقه نرماندی فرانسه در زمان جنگ دوم جهانی و رزنبرگ و هالست^۴ (۱۹۹۳) در ایالت‌های انتاریو، بریتیش کلمبیا و نیوبرانسویک کانادا نیز بازنشستگی را انگیزه و محرک مهم برای تبدیل خانه‌های دوم به خانه‌های دائمی قلمداد می‌کنند (به نقل از رضوانی ۱۳۸۲: ۶۳). ب) سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی و کسب درآمد از آن. این نگرش به خانه‌های دوم روستایی بیشتر در شمال اروپا دیده می‌شود. به عنوان مثال می‌توان به مالکیت خانه‌های دوم در ایرلند و دانمارک اشاره کرد که به عنوان ابزاری برای سرمایه‌گذاری، کسب درآمد از طریق فروش یا اجاره اشاره کرد (نوریس و ونیستون، ۲۰۰۷: ۱۲-۱۰؛ بلست، ۲۰۰۷: ۱۹)، در هلند گردشگری مبتنی بر طبیعت در پارک‌های تفریحی در قالب ساخت مجتمع تفریحی در مناطق روستایی (نیلسن، ۲۰۱۲؛ هوراکووا، ۲۰۱۰: ۶۷)، در ایالت ویسکانسین در آمریکا مطالعه‌ی استیدمند (۲۰۰۶) از توسعه ساخت خانه‌های دوم با اهداف تجاری حکایت دارد. همچنین در مناطق روستایی چک، خانه‌های دوم به منظور

1 Norris and Winston

2 Stedman et al

3 Kopek

4 Rosenberg and Halst

5 BLST

6 Nielsen

7 Horáková

کسب درآمد و دارایی شرکت های توریستی به عنوان اردوگاه های تعطیلات و استراحتگاه های تفریحی تملک شده اند (هوراکووا، ۲۰۱۰: ۶۷). درآمدهای ناشی از میهمانان تابستانی در ناحیه استکهلم در سوئد از طریق ارائه خدمات گردشگری و اقامتی جبران کاهش درآمدهای ناشی از کشاورزی بوده است (مارجاوارا، ۲۰۰۸: ۱۲). ج- سبک زندگی مدرن بر اساس استفاده از خانه های دوم روستایی به منظور گذران اوقات فراغت، تفریح و سرگرمی. به عنوان نمونه مطالعات (روکا و همکاران، ۲۰۱۱) در حومه های شهری لیسبون در پرتغال، (کالت و همکاران، ۲۰۰۴) مناطق کوهستانی آراگون در اسپانیا، (دیفنر و همکاران، ۲۰۰۲) در منطقه ساحلی اویکوس یونان، (پاریس، ۲۰۰۶) منطقه دوبلین در ایرلند، انگلیس (گوستافسون، ۲۰۰۶: ۱۹) و سوئد (مارجاوارا، ۲۰۰۸: ۸؛ آرنسون، ۲۰۰۴)

مارجاوارا نشان می دهد که روند گسترش خانه های دوم به دلیل بازگشت مهاجران روستایی به منظور تفریح و رهایی از مشغله های شهری، عمدتاً در مناطقی که قبلاً جمعیت زدایی را تجربه کرده اند، افزایش قابل توجهی یافته است. در این زمینه مطالعات متعددی در ایران صورت گرفته است که ضیائی و صالحی نسب (۱۳۸۷)، در منطقه رودبار تهران، عنابستانی (۱۳۸۸) روستاهای ییلاقی مشهد، فیروزنیا و همکاران (۱۳۹۰)، دهستان تاررود شهرستان دماوند، آمار و برنجکار (۱۳۸۸) در مناطق روستایی بندر انزلی و ... اشاره نمود.

بنابراین در کل، مالکیت خانه های دوم با عواملی از قبیل فاصله از شهر، دارا بودن جاذبه های طبیعی، نزدیکی به دریا، رود و کوهستان، دسترسی به زمین، دارایی ها و خدمات (کالت و همکاران، ۲۰۰۵؛ روکا و همکاران، ۲۰۱۱)، وفاداری زیاد مهاجران نسبت به مقصد گردشگری از قبیل دیدار با خانواده، گذران تعطیلات، سرمایه گذاری و ... (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۵؛ روکا و همکاران، ۲۰۱۱)، پارک های تفریحی با

چشم‌انداز زیبا (هوراکووا، ۲۰۱: ۶۷)، سطح قیمت اراضی و خانه‌ها در مناطق روستایی مقصد (کالت و همکاران، ۲۰۱۲: ۲۰۵) و مالکیت وسایل نقلیه و مناطق دارای دسترسی خوب در انتخاب مقصد (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۵؛ روکا و همکاران، ۲۰۱۱) برای خرید یا ساخت خانه‌های دوم در مناطق روستایی در ارتباط می‌باشد. همچنین می‌توان عواملی از قبیل رواج سالخوردگی در درون اجتماع، پیشرفت‌های تکنولوژی و بازسازی اقتصادی مربوط به جهانی شدن، نیاز به فرار موقت از مراکز شهری، لذت کوتاه مدت از فعالیت‌های تفریحی، جدایی از روزمرگی شهری، تازگی مناطق روستایی را نیز به آنها افزود. مطالعه مولر و همکاران (۲۰۰۴)، نحوه تبدیل و گسترش خانه‌های دوم را تبیین می‌کند. به طوری که، بر اساس دیدگاه ایشان محور افقی در شکل (۱) بیانگر زنجیره‌ای از فراوانی بازیدها از دامنه کم (خانه‌های تعطیلات) تا فراوان (خانه‌های آخر هفته) را نشان می‌دهد و در محور عمودی، نوع خانه دوم براساس هدف اصلی از انتخاب محل سکونت مشخص شده است. بالاترین درجه در روی هر محور نوع چشم‌انداز جغرافیایی خانه‌های دوم براساس رابطه مکانی آن با سکونتگاه‌های مهم شهری و ویژگی‌های محلی آنها را نشان می‌دهد (مولر، ۲۰۰۴: ۱۶).

	خانه‌های تفریحی ↔ خانه‌های آخر هفته
خانه‌های تبدیل شده	عمدتاً به منظور استفاده از چشم‌انداز پیرامونی
↕	چشم‌اندازهای معمولی روستا در پسرکانه‌های شهری
خانه‌های ساخته شده هدفمند	نواحی عمده تعطیلات، چشم‌اندازهای ساحلی و کوهستانی
	پسرکانه‌های ثروتمند، چشم‌اندازهای ساحلی و کوهستانی

شکل ۱- انواع خانه‌های دوم و نواحی ساخت آنها (مولر و همکاران، ۲۰۰۴: ۱۶)

گردشگری خانه‌های دوم نیز همانند دیگر الگوهای گردشگری روستایی می‌تواند اثرات متعددی در سکونتگاه‌های مقصد گردشگری (دی‌یر و همکاران، ۲۰۰۷: ۴۱۱؛ وارگاس و همکاران، ۲۰۱۱: ۳؛ نوریس و ونیستون، ۲۰۰۷: ۱۸-۱۲؛ مارجاوارا، ۲۰۰۸)

۱۲؛ رضوانی، ۱۳۸۴: ۱۱۰؛ عنابستانی، ۱۳۸۸، رضوانی و همکاران، ۱۳۹۰) در ابعاد اجتماعی- فرهنگی (ارتقای شیوه زندگی، کاهش برون کوچی، کاهش انزوا، افزایش مشارکت محلی، تعاملات فرهنگی و ...)، اقتصادی (ایجاد اشتغال دائم و موقت، بهبود شبکه تجاری، فرصت های درآمدی جدی، شروع فعالیت کارآفرینی، توسعه ساخت و ساز محلی، تامین خدمات و سرمایه گذاری محلی، بهبود کیفیت زندگی، توسعه زیرساخت ها و ...)، کالبدی (تحول مسکن، زیباسازی روستاها، بازسازی مساکن قدیمی، تبدیل مسکن دائمی به خانه های دوم) و زیست محیطی (دوستداری محیط، حفاظت از محیط زیست، تنوع زیستی) در پی داشته باشد. علاوه بر این، برخی از محققین به اثرات منفی این پدیده در مناطق روستایی اشاره کرده اند. از جمله این پیامدها می توان به تخریب محیط (برهم زدن زیبایی بصری روستاها، آتش زدن مراتع و درختان، صدمه زدن به جاذبه ها)، تشدید تغییرات کاربری، آلودگی منابع آب و خاک (تراکم و انباشتگی زباله ها و ضایعات، آلودگی منابع آب و فرسایش، کیفیت آب و هوا، تخلیه فاضلاب)، افزایش بهای اراضی، گسترش فعالیت سوداگرانه، افزایش قیمت کالاهای مصرفی، از بین رفتن برخی فعالیت های اقتصادی محلی و ... اشاره کرد (شارپلی، ۱۹۹۷: ۴۱۵؛ عنابستانی ۱۳۸۸؛ مهدوی، ۱۳۸۲، ۶۵-۸۲؛ ضیائی و صالحی نسب ۱۳۸۷؛ رضوانی و صفایی، ۱۳۸۴؛ نوریس و ونیستون، ۲۰۰۷: ۱۱۸-۱۱۲؛ باتلر، ۲۰۰۰؛ گورسی و همکاران، ۲۰۰۷)

بنابراین، گسترش بدون برنامه خانه های دوم در مناطق روستایی دارای جاذبه های طبیعی باعث از دست رفتن اراضی مرغوب و نیمه مرغوب کشاورزی، قطعه قطعه شدن بهره برداری های کشاورزی و در نهایت کاهش بسیار زیاد سطح تولید کشاورزی می شود (مارجواوارا، ۲۰۰۸: ۱۳). به طوری که، برخی از مطالعات نشان می دهد که تقاضا برای گسترش خانه های دوم بویژه در نواحی پیرامونی شهرهای بزرگ با انواع دیگر

1- Butler

2- Gursoy et al

فعالیت‌های توسعه در تضاد می‌باشد، که می‌تواند اثر منفی بر روی روندهای تفریحی در سطح ناحیه داشته باشد (جکسون، ۱۹۸۶). به عنوان مثال، فلانگ فلد (۲۰۰۲) معتقد است که در نروژ درگیری بین مالکین خانه‌های دوم و کشاورزان گله‌دار برای نواحی چراگاهی به بروز عدم امنیت اجتماعی و گسترش خشونت منجر شده است. بنابراین نقطه نظرات متفاوتی در خصوص توسعه اقتصادی- اجتماعی بین مالکین خانه‌های دوم و ساکنین دائمی است.

مواد و روش‌ها

در تحقیق حاضر با توجه به پرسش‌های مطرح شده و در راستای پاسخگویی به آنها، به تبیین چگونگی و چرایی وضعیت مسئله و ابعاد آن پرداخته شده است. بنابراین تحقیق حاضر از نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش به صورت توصیفی- تحلیلی می‌باشد. روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و میدانی با تاکید بر پرسشنامه، مشاهده و مصاحبه بوده است. داده‌های گردآوری شده با استفاده از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی (از قبیل آزمون‌های t تک نمونه‌ای، فریدمن، کای دو و ضریب همبستگی) تجزیه و تحلیل شده است.

جامعه آماری تحقیق، روستاهای دارای خانه‌های دوم (اسماعیل آباد، کامشکان، چنگوره، مشهد و آبدره) در بخش جنوبی و کوهستانی دهستان حصار ولیعصر از توابع شهرستان آوج در جنوب غربی استان قزوین است که بدلیل ضعف فعالیت‌های کشاورزی در چند دهه اخیر، فرآیند برون‌کوچی شدیدی را تجربه کرده‌اند. از طرفی دیگر، با توجه به شرایط اقلیمی مساعد، جذابیت طبیعی کوهستانی و دره‌های بین کوهی، حس تعلق مکانی و نظایر آن، مورد توجه مهاجران سال‌های قبل واقع شده و روند گسترش خانه‌های دوم عمدتاً در یک دهه اخیر (بویژه با شروع فرآیند بازسازی بعد از زلزله ۱۳۸۱ منطقه آوج) به شدت افزایش یافته است. با توجه به تعداد اندک

خانوارهای ساکن دائمی در روستاهای مذکور (۵۷ مورد)، همه آنها به صورت تمام شماری مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۱- شاخص ها و متغیرهای مورد استفاده

شاخص ها	مولفه ها
تغییرات کاربری	تغییرات کاربری مزارع و باغات، تغییرات کاربری مراتع به کشاورزی، ساخت و ساز بدون برنامه، منفعت شخصی از محیط زیست، گسترش مزارع و باغات خانوادگی، توسعه ساخت و ساز در دامنه های حاشیه روستا، دست اندازی به مراتع و زمین های منابع طبیعی، قطعه قطعه شدن اراضی، افزایش اراضی زیرکشت دیم در دامنه های با شیب بالا، افزایش روند ساخت و ساز ویلایی و متفرق شدن روستا.
تخریب محیط	تخریب زیبایی های طبیعی، تخریب مراتع و زیست گاه های حیات وحش، افزایش بی رویه چرای دام ها، فرسایش خاک، تخریب زمین های کشاورزی و مزارع، آتش سوزی مراتع، تخریب مراتع برای توسعه زیرساخت ها، بوته کنی، برداشت بیش از اندازه ماسه و شن از بستر رودها، افزایش فرسایش خاک، افزایش میزان سیل، تغییر چشم انداز بکر طبیعی.
آلودگی محیط	کاهش تنوع پوشش گیاهی بدلیل توسعه دامداری ها، دپوی پهن و ... در معابر عمومی، همکاری در جمع آوری زباله، کیفیت روش های دفع زباله، رعایت پاکیزگی محیط، تخلیه نخاله های ساختمانی، کاهش و از بین رفتن جنگل ها و درختان، آلودگی چشمه ها، تراکم و انباشتگی زباله ها و ضایعات، افزایش تراکم جمعیت، افزایش مصرف انرژی.
آلودگی منابع آب	افزایش استفاده از منابع آب، میزان استفاده از انواع سموم و کودهای شیمیایی، تخلیه زباله ها به رودخانه ها و منابع آب عمومی، تخلیه آب استخرها به رودخانه، افزایش فاضلاب تخلیه شده به منابع آب های سطحی، جمع آوری و دفع آب های سطحی، گسترش بیماری های محیط.

ماخذ: رضوانی و صفائی، ۱۳۸۴؛ پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۶، ۲۱۹-۲۲۸؛ حیدری چپانه، ۱۳۸۷: ۹۷-۹۱؛ صیدایی و همکاران، ۱۳۸۹؛ نوریس و ونیستون، ۱۱۲: ۲۰۰۷.

یافته های تحقیق

همان طور که جدول (۲) نشان می دهد، بیشترین تعداد پاسخگویان در گروه سنی بین ۴۰-۳۰ سال (۴۲ درصد) قرار گرفته اند. به لحاظ سطح سواد (۵۸ درصد) دارای تحصیلات راهنمایی هستند. از نظر ترکیب جنسیتی پاسخگویان ۸۹/۵ درصد مرد و ۸۶ درصد متاهل بوده و شغل اصلی ۹۱/۲ به فعالیت های کشاورزی اختصاص دارد. علاوه بر این، ۵۳ درصد از پاسخگویان دارای بعد خانوار بین ۷-۴ نفر بوده اند.

جدول (۲): آمار توصیفی ویژگیهای پاسخگویان در روستاهای نمونه

مشخصات پاسخ دهنده	بیشترین پاسخگو	درصد	تعداد پاسخ دهنده
سن	۳۰-۴۰	۴۲/۱	۲۴
تحصیلات	راهنمایی	۵۸	۳۳
جنسیت	مرد	۸۹/۵	۵۱
تاهل	متاهل	۸۶	۴۹
شغل	کشاورزی	۹۱/۲	۵۷
بعد خانوار	۴ تا ۷ نفر	۵۳	۳۰

گردشگری مبتنی بر خانه‌های دوم در روستاهای مورد مطالعه از دیدگاه ساکنین دائمی دارای اثرات منفی و مثبت در شاخص‌های زیست-محیطی است. بنابراین برای سنجش میزان این اثرات، گویه‌های مورد نظر تحقیق با استفاده از گزینه‌های ۵ طیفی لیکرت (از میزان تاثیر خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵) در ۴ گروه شاخص‌های زیست-محیطی به شرح جدول (۳) دسته‌بندی شده است:

جدول (۳): معناداری تفاوت از حد مطلوب شاخص‌های زیست محیطی در اثر گردشگری خانه‌های دوم

مطلوبیت عددی ظرفیت مورد آزمون = ۴							
شاخص‌ها	میانگین	آماره آزمون t	درجه آزادی	میزان خطا	تفاوت از حد مطلوب	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
						پایین تر	بالا تر
تغییرات کاربری	۴/۲۴۵۸	۴/۵۱۰	۵۷	۰/۰۰۰	۰/۲۴۵۶۹	۰/۳۵۴۸	۰/۱۳۶۶
تخریب محیط	۳/۶۶۸۱	-۸/۰۱۲	۵۷	۰/۰۰۰	-۰/۳۳۱۹۰	-۰/۲۴۸۹	-۰/۴۱۴۹
آلودگی محیط	۳/۴۳۵۳	-۱۶/۰۹۳	۵۷	۰/۰۰۰	-۰/۵۶۱۶۶	-۰/۴۹۴۴	-۰/۶۳۴۹
آلودگی منابع آب	۳/۵۸۱۹	-۱۰/۹۷۴	۵۷	۰/۰۰۰	-۰/۴۱۸۱۰	-۰/۳۴۱۸	۰/۴۹۴۴

همان طوری که جدول بالا نشان می‌دهد از دیدگاه پاسخگویان ساکن دائمی روستاهای مذکور، اثرات زیست محیطی ناشی از حضور گردشگران و گسترش خانه‌های دوم تا حدودی زیادی با تخریب محیط زیست (تغییرات کاربری در مزارع و

باغات داخل بافت و حاشیه روستا، تغییرات کاربری مراتع به کشاورزی و خانه‌سازی در دامنه‌ها و حاشیه رودها، تخریب پوشش‌های سنگی به منظور استخراج آن برای ساخت و ساز، گسترش مزارع و باغات خانوادگی، قطعه قطعه شدن اراضی، دست‌اندازی به منابع طبیعی، افزایش اراضی زیرکشت دیم در دامنه‌های با شیب بالا، فقدان نظارت نهادهای محلی و گسترش بدون برنامه ساخت و سازها، افزایش روند ساخت و ساز ویلایی و متفرق شدن روستا و توسعه زیرساخت‌های عمومی و ... (تخریب زیبایی‌های طبیعی (افزایش تقاضا برای ساخت ویلا در مناطق پایکوهی و مراتع و زیست‌گاه‌های حیات وحش، کاهش تنوع پوشش گیاهی به دلیل توسعه دامداری‌ها، افزایش شکار و ... و آلودگی منابع آب (افزایش استفاده از منابع آب، لوله‌کشی و انتقال آب از چشمه‌ها به منظور مصرف در منازل و استخرها، استفاده گسترده از انواع سموم و کودهای شیمیایی، افزایش میزان فاضلاب تخلیه شده به منابع آب‌های سطحی و ...) همراه است. تحلیل یافته‌های جدول بالا نشان‌دهنده معناداری تغییرات صورت گرفته از دیدگاه پاسخگویان در سطح ۰/۰۱ است و عمدتاً براساس طیف لیکرت دارای سطح بالاتر از حد متوسط است.

از طرفی دیگر، همان طوری که جدول (۴) نشان می‌دهد، براساس استفاده از آزمون رتبه‌ای فریدمن بین شاخص‌های تغییرات کاربری، تخریب محیط، آلودگی محیطی و آلودگی منابع آب از دیدگاه ساکنین محلی در سطح آلفا ۰/۰۱ تفاوت معناداری وجود دارد. در این بین، بیشترین میانگین رتبه‌ای به ترتیب به تغییرات کاربری اراضی و شاخص تخریب محیط زیست و کمترین میانگین رتبه‌ای به آلودگی محیط زیست اختصاص یافته است. این امر مبین تاثیرات منفی ناشی از گسترش خانه‌های دوم در مناطق روستایی منطقه مورد مطالعه است.

تحلیل ناپارامتری همبستگی میان ابعاد چهارگانه تغییرات کاربری، تخریب محیط، آلودگی محیط و منابع آب در روستاهای مورد مطالعه نشان‌دهنده وجود رابطه مستقیم میان این ابعاد می‌باشد. به طوری که، با افزایش تاثیر هر یک از ابعاد مدنظر تحقیق، سایر

ابعاد و تاثیرات آنها نیز روند افزایشی را نشان می‌دهد. به عبارت دیگر، بیشترین میزان همبستگی بین تغییرات کاربری اراضی و تخریب محیط زیست می‌باشد و همین شاخص نیز تاثیر مثبتی بر روی بقیه شاخص‌های تحقیق دارد. بنابراین میزان معناداری این تاثیرات در سطح ۹۵ درصد قابل تبیین است (جدول ۵).

جدول ۴- تفاوت معناداری میانگین رتبه‌ای فریدمن در هر یک از شاخص‌های زیست محیطی

شاخص‌ها	تعداد	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای فریدمن
تغییرات کاربری	۵۷	۴/۲۴۵۸	۳/۹۳
تخریب محیط	۵۷	۳/۶۶۸۱	۲/۴۹
آلودگی محیطی	۵۷	۳/۴۳۵۳	۱/۵۰
آلودگی منابع آب	۵۷	۳/۵۸۱۹	۲/۰۸
کای دو		۱۲۴/۷۵۳	
درجه آزادی		۳	
میزان خطا		۰/۰۰۰	

جدول ۵- ماتریس همبستگی بین شاخص‌های زیست محیطی مورد نظر تحقیق

شاخص‌ها	تغییرات کاربری	تخریب محیط	آلودگی محیط	آلودگی منابع آب
تغییرات کاربری	ضریب همبستگی	۰/۸۵۰ (**)	۰/۲۶۶ (*)	۰/۳۲۷ (**)
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۴۳	۰/۰۱۲
تخریب محیط	ضریب همبستگی	۰/۸۵۰ (**)	۱/۰۰۰	۰/۴۷۹ (**)
	سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۲۹	۰/۰۰۰
آلودگی محیط	ضریب همبستگی	۰/۲۶۶ (*)	۰/۲۸۷ (*)	۰/۸۵۴ (**)
	سطح معناداری	۰/۰۴۳	۰/۰۲۹	۰/۰۰۰
آلودگی منابع آب	ضریب همبستگی	۰/۳۲۷ (**)	۰/۴۷۹ (**)	۰/۸۵۴ (**)
	سطح معناداری	۰/۰۱۲	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
تعداد		۵۷		

در نیم قرن اخیر، پدیده گردشگری خانه‌های دوم روستایی به عنوان یکی از زیرشاخه‌های گردشگری روستایی مطرح شده است، که بیانگر افزایش پیچیدگی الگوهای تحرک رابطه روستا-شهری بوده و با اقامت گردشگران در مناطق روستایی و استفاده از خدمات عمومی آنها مرتبط است. به عبارت دیگر، خانه‌های دوم به عنوان مهمترین تاثیر گردشگری در مناطق روستایی، عمدتاً توسط خانواده‌های ساکن در نقاط دیگر برای مقاصد تفریحی و گذران اوقات فراغت خریداری و یا به مدت طولانی اجاره می‌شود. رواج این پدیده اثرات و پیامدهای مختلف و متفاوتی را در روستاهای مقصد برجای می‌گذارد که از جمله آن می‌توان به اثرات زیست محیطی اشاره نمود. رابطه بین گردشگری خانه‌های دوم و محیط زیست یک شمشیر دو لبه است که بسته به یک برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح می‌تواند مثبت یا مخرب و ویرانگر باشد. در همین رابطه باید اذعان نمود که عدم درک و شناخت کافی و البته موثر از این اثرات، می‌تواند توسعه این الگو و از همه مهمتر بعد زیست محیطی روستاها را با مشکل مواجه سازد.

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که گسترش ساخت و ساز و مالکیت خانه‌های دوم گردشگری توسط مهاجران سال‌های قبل در روستاهای مورد مطالعه با هدف استفاده از آنها برای تفریح و گذران اوقات فراغت در مناطق روستایی به طور بی سابقه‌ای بعد از بروز سانحه زلزله در منطقه افزایش یافته است. اثرات زیست محیطی ناشی از گسترش خانه‌های دوم و افزایش تقاضا برای آن و نیز افزایش تعداد گردشگران غیربومی در یک دهه اخیر در این منطقه از دیدگاه ساکنین دائمی به تشدید تغییرات کاربری اراضی به نفع ویلاسازی در داخل بافت روستا و باغات و دامنه‌های حاشیه روستا که عمدتاً دارای پوشش مرتعی بوده، منجر شده است. به طوری که توسعه بدون برنامه و فقدان نظارت از سوی نهادهای متولی در غیاب نهادهای محلی از قبیل شورای اسلامی و دهیاری تا حدودی زیادی با تخریب محیط زیست (تغییرات کاربری در مزارع و باغات داخل بافت و بویژه حاشیه روستا، تغییرات کاربری مراتع به کشاورزی دیم و خانه‌سازی در دامنه‌ها و حاشیه رودها و دره‌های میانکوهی، گسترش مزارع و

باغات خانوادگی، قطعه قطعه شدن اراضی، دست‌اندازی به منابع طبیعی، متفرق شدن بافت روستا و توسعه زیرساخت‌های عمومی و ... منجر شده است. از طرفی دیگر به تخریب گسترده زیبایی‌های طبیعی از قبیل تخریب پوشش گیاهی در مناطق پایکوهی و مراتع، افزایش میزان وقوع سیل به دلیل برداشت بی‌رویه شن و ماسه از بستر رود، تضعیف زیست‌گاه‌های حیات وحش و کاهش تنوع پوشش گیاهی به دلیل چرای بیش از اندازه دام‌ها و بهره‌برداری زیاد از گیاهان دارویی و افزایش شکار حیوانات و نسل‌کشی بی‌رویه آنها و ... شده است. یکی دیگر از تبعات افزایش حضور گردشگران و توسعه ساخت و ساز خانه‌های دوم، آلودگی منابع آب به دلیل افزایش استفاده از منابع آب و انتقال آب چشمه‌ها به استخرها و ...، افزایش مصرف انواع سموم، آفت‌کش‌ها و کودهای شیمیایی به منظور افزایش محصول، افزایش میزان فاضلاب تخلیه شده به منابع آب‌های سطحی به دلیل افزایش تعداد گردشگران بویژه در فصول گرم سال و ... همراه است. به طوری که تحلیل یافته‌ها نشان‌دهنده معناداری تغییرات صورت گرفته از دیدگاه پاسخگویان ساکن دائمی روستا در سطح ۰/۰۱ است.

همچنین، تحلیل ناپارامتری همبستگی نشان می‌دهد که بین ابعاد چهارگانه تغییرات کاربری، تخریب محیط، آلودگی محیط و آلودگی منابع آب در روستاهای مورد مطالعه همبستگی مستقیمی وجود دارد. به طوری که، بیشترین میزان همبستگی بین مولفه تغییرات کاربری اراضی با مولفه تخریب محیط زیست، تخریب محیط زیست با آلودگی منابع آب و آلودگی محیط آب با آلوده‌سازی محیط زیست مشاهده می‌شود. بنابراین میزان معناداری این تاثیرات در سطح ۹۵ درصد قابل تبیین است.

با توجه با یافته‌های حاصل از این مطالعه و نیز بررسی مطالعات صورت گرفته داخلی و خارجی می‌توان اذعان نمود که به طور کلی ساخت و سازهای بی‌رویه و غیر اصولی توسط افراد غیر ساکن توأم با تغییرات شدید کاربری‌های موجود به نفع ویلاسازی و ... با هدف تفریح و گردش در مناطق روستایی که با ویژگی شکنندگی اکوسیستم طبیعی مواجه هستند، نقش موثری در افزایش آلودگی زیست محیطی و

کاهش تنوع زیستی در محیط‌های روستایی ایفا می‌کند، که از دیدگاه ساکنین دائمی منطقه روستایی مورد مطالعه نیز به آنها اشاره شده است. در حال حاضر به نظر می‌رسد، مدیریت و برنامه‌ریزی ساخت و ساز و توسعه گردشگری با جلب مشارکت ساکنین دائمی، با در نظر گرفتن چالش‌های توسعه روستایی در آینده جزء موارد اساسی برای حفاظت از جاذبه‌های طبیعی این مناطق روستایی خواهد بود.

منابع

- ۱- آمار، تیمور و برنجکار، افسانه (۱۳۸۸)، تحلیل جغرافیای گسترش خانه‌های دوم در نواحی روستایی شهرستان بندر انزلی بعد از انقلاب اسلامی، فصلنامه چشم‌انداز جغرافیای، سال چهارم، شماره ۹، صص ۲۴-۷.
- ۲- پایلی بزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی، (۱۳۸۶)، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، انتشارات سمت، تهران.
- ۳- حیدری چپانه، رحیم، (۱۳۸۷)، مبانی برنامه‌ریزی صنعت گردشگری، انتشارات سمت، تهران.
- ۴- رضوانی محمدرضا، ۱۳۸۲، تحلیل روند ایجاد و گسترش خانه های دوم در نواحی روستایی، مجله پژوهش های جغرافیا، شماره ۴۵، دانشگاه تهران.
- ۵- رضوانی، محمدرضا و صفائی، جواد (۱۳۸۴)، گردشگری خانه‌های دوم و اثرات آن در نواحی روستایی: فرصت یا تهدید. مطالعه موردی: نواحی روستایی شمال تهران، پژوهش‌های جغرافیایی، تهران، شماره ۵۴، صص ۱۲۱-۱۰۹.
- ۶- رضوانی، محمدرضا، اکبریان رونیزی، سعید، رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و بدری، سیدعلی (۱۳۹۰)، تحلیلی مقایسه‌ای آثار اقتصادی گردشگری خانه‌های دوم با گردشگری روزانه بر نواحی روستایی، با رویکرد توسعه پایدار. مطالعه

- موردی: شهرستان شمیرانات، پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۰. صص ۶۲-۳۵.
- ۷- شریف‌نژاد، ابوالقاسم و مرادنژاد، همایون، (۱۳۸۱)، توسعه پایدار و توریسم روستایی، ماهنامه اجتماعی اقتصادی جهاد، شماره: ۵۱-۲۵۰.
- ۸- صیدایی، سیداسکندر، خسروی‌نژاد، محبوبه و کیانی، صدیقه (۱۳۸۹)، تاثیر خانه‌های دوم بر توسعه منطقه باغبادران شهرستان لنجان، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال اول، شماره ۴، صص ۳۶-۱۹.
- ۹- ضیائی، محمود و صالحی نسب، زهرا، (۱۳۸۷)، گونه شناسی گردشگری خانه های دوم و بررسی اثرات کالبدی آن‌ها بر نواحی روستایی (مطالعه موردی: رودبار تهران)، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۶۶.
- ۱۰- عنابستانی، علی‌اکبر (۱۳۸۸)، بررسی آثار کالبدی خانه‌های دوم بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی. مطالعه موردی: روستاهای ییلاقی شهر مشهد، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۲، زمستان ۱۳۸۸، صص ۱۱۷-۱۰۳.
- ۱۱- فشارکی، پریدخت (۱۳۷۵)، جغرافیای روستایی، مرکز انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، تهران
- ۱۲- فیروزنیا، قدیر، افتخاری، رکن‌الدین عبدالرضا، ولی‌خانی، محبوبه (۱۳۹۰)، پیامدهای گسترش ویلاسازی (خانه‌های دوم) در نواحی روستایی: دهستان تاررود شهرستان دماوند، جغرافیا (فصلنامه علمی-پروژه‌ای انجمن جغرافیای ایران)، سال نهم، شماره ۳، زمستان ۱۳۹۰. ۱۷۰-۱۴۹.
- ۱۳- مهدوی، داوود، (۱۳۸۲)، نقش توریسم در توسعه نواحی روستایی پیرامون شهرها و ارائه مدل استراتژیک. مطالعه موردی: لواسان کوچک، به راهنمایی عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری، دانشگاه تربیت مدرس.

- 14- Aronsson, L. (2004), Motet: ET Studie ISmogen av Turisers, Fritidsboendes och Bofastas Anvandning av Tid ohe Rum. Fum. Forskningsrapport. Uppsala 93:1. Karlstad: Hogskolan i karstad.
- 15- BLST. (2007). Landsbyer i Yderområder [Villages in the periphery], København: Miljøministeriet, by- OG Landskabsstyrelsen.
- 16- Butler , R . W .(2000). ecotourism . has it achieved maturity or Itas the bubble burst ? keynote address , pacific Rim tourism 2000 , Rotorua , Newzeland 1996 , 4 nov .
- 17- Butler, R. and Hall, C.M. (1998), Conclusin: the Sustainability of Turism and Recreation in Rural Areas, 249-258.
- 18- Collantes, F. and Pinilla, V., (2004), extreme depopulation in the Spanish rural mountain areas: a case study of Aragon in the nineteenth and twentieth centuries. Rural history, 15, pp. 149-166.
- 19- Deffner A., Sayas, j. and Panayotatos, E., (2002), socio-spatial differentiations and second home settlement development: the case of the Evoikos coastal area. Available online at http://www.prd.uth.gr/activities/38_isocarp/programme.pdf (accessed December 2012).
- 20- Dwyer L., Edwards D., Mistilis N., Roman C., and Scott N. (2009). Destination and enterprise management for a tourism future". Tourism Management, Vol. 30, No. 2, pp. 63–74.
- 21- Dyer, P. and Gursoy, D. (2007), Structural Modeling of Resident Perceptions of Tourism and Associated Development on Sunshin Coast Australia, Tourism Management, Vol. 8. 409-422.
- 22- Friedel M. and Chewings V. (2008). Refining regional - development strategies - using a systems
- 23- Gallent, N., Mace, A., Tewdwr-Jones, M.,(2005): Second Homes – European Perspectives and UK Policies, Ashgate, London.
- 24- Gursoy, Dogan, & Christina G. Chi, Pam, Dyer,(2007), AN Examination of Locals Attitudes, Annals of Tourism Research, Vol. 36, No. 4, PP. 723–726,
- 25- Gustafson, P., (2006): Place Attachment and Mobility, in: Multiple Dwelling and Tourism – Negotiating Place, Home and Identity (eds. McIntyre, N., Williams, D., McHugh, K), Cabi, Cambridge, 17-31.
- 26- Horáková, Hana (2010), Transformation of Rural Communities: Mobility, Tourism and Identity, Acta Historica Universitatis Klaipedensis XX, Studia Anthropologica IV, 2010, 37–51

- 27- Jaakson R. (1986). Second- Home Domestic. *Annals of Tourism Research* 13(3), pp.367-391.
- 28- Marjavaara, R and Nordin, U. (2010), What about Social Capital in A Mobile World? The Impact Of Second Home Tourism On The Development Of Associations In The Stockholm Archipelago, *Nordic Rural Futures: Pressures And Possibilities*, Research Conference On The Future Of Nordic Rural Areas, May 3–5 2010, Uppsala, Sweden, Book Of Abstracts.
- 29- Marjavaara, R. (2008), *Second Home Tourism the Root to Displacement in Sweden?* Doctoral Dissertation Department of Social and Econmic Geography Umea University, Sweden GERUM:1.
- 30- Müller, d.k., (2004), *Second Homes in Sweden: patterns and issues*. In *tourism, mobility and second homes: between elite landscape and common ground*, c.m. Hall, D. K. Müller (Eds), pp. 244-258 (clevedon: channel view publications, 2004).
- 31- Müller, D.K., and Hall, C.M. and Keen, D. (2004), *Second Home Tourism Impact, Planning and Management*. In C.M. Hall, and D.K. Müller (Eds.) *Tourism, Mobility and Second Homes: Between Elite Landscape and Common Ground*, pp. 15-32
- 32- Nielsen, N., (2012), *Second homes: a possible pathway to rural development?* Dorthe Salling Kromann, Chris Kjeldsen and Flemming Just Danish Institute of Rural Research and Development (IFUL), University of Southern Denmark, Esbjerg. http://www.academia.edu/189780/Second_homes_a_possible_pathway_to_rural_development
- 33- Norris, M. And Winston, N. (2007). *Second Homes In Scenic Rural Areas Of Ireland: Preliminary Results From A Study A Social, Economic And Enviromental Impacts*. Paper Presented at the European Network for Housing Research (ENHR) International Conference on Sustainable Urban Areas, 25-28 June 2007.
- 34- Paris, C., (2006), *Multiple Homes, Dwelling & Hyper-Mobility & Emergent Transnational Second Home Ownership*, In: ENHR Conference – Housing In An Expanding Europe: Theory, Policy, Participation And Implementation, Ljubljana, July 2-5. Http://Enhr2006-Ljubljana.Uirs.Si/Publish/W24_Paris.Pdf.
- 35- Roca, M. O., Oliveira, J.A. and Roca, Z. (2009), *SECOND HOMES AND SECOND HOME TOURISM IN PORTUGAL*, 18-20 settembre 2009, Amantea (CS), Italia.

- 36- Roca, M.N., Oliveira, J.A., Roca, Z. And Costa, L. (2011), Second Homes In Portugal: Conceptual Issues and Findings of Desk and Field Research, 2nd International Workshop On Lifestyle Migration And Residential Tourism, Madrid – Espanha, March 25, 2011.
- 37- Roca, Z. (2010), Landscape, Identity and Development, in: Landscape and Driving Forces, 8th meeting of the Council of Europe workshops for the implementation of the European Landscape Convention, European Spatial Planning and Landscape, No. 93, 65-77.
- 38- Sharpley R. and Sharpley J. (1997), RURAL TOURISM- AN INTRODUCTION, International Thomson Business Press, London, 1997. Xviii, 165 pp. ISBN 0-415-14010-2.
- 39- Sharpley, R., (2002), Rural Tourism and the Challenged of Tourism Diversification: The Case of Cyprus, Tourism Management, vol 23. 233-344.
- 40- Sharpley, R., (2002), Rural Tourism and the Challenged of Tourism Diversification: The Case of Cyprus, Tourism Management, vol 23. PP. 233-344.
- 41- Stedman, R. C., 2006: Places of Escape: Second-home Meanings in Northern Wisconsin, USA, in: Multiple
- 42- Stedman, R.C., Goetz, S.J. and Weagraff, B. (2006), Population Change and Rural Society, The Springer Series on Demographic Methods and Population Analysis, Volume 16, 2006, pp 277-292. http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F1-4020-3902-6_13#page-1.
- 43- UNWTO, (2008), World Tourism Barometer, Volume 6, Number 2. Madrid: United Nations World Tourism Organization, Madrid, Spain.
- 44- Vargas, S. A., Bueno, N. P. and Mejia, M. P. (2011), Explaining Residents Attitudes to Tourism, Is a Universal Model Possible? Annals of tourism research, Vol (article in press), PP. 1-20.